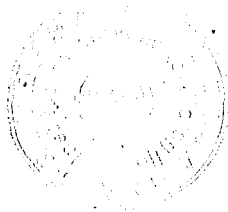

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

stečajnu i vanstečajnu nagodbu † Poravnanje. U polit. povijesti državno-pravni sporazumi, sklopljeni prigodom dualističkog preuređenja Austro-Ugar. monarhije i to † austro-ugarska n. i † hrv.-ug. n. — Nagoja jap. luka na juž. Hondu, 904 404 st.; svila, porculan. — Nagon † Instinkt. Nagpur gl. gr. brit. sred. Pred. Indije, 215 165 st.; industr. svile, pamuka, ulja; univerzitet. — Nagraisati † Ograisati. — Nagy 1) Josp († 1884) jsl. historik; „Marko Brùere Desrivaux als ragsanischer Dichter“, „Naert latinske paleografije“, „Monumenta diplomatica“ i dr. 2) Kàthe v. († 1910 u Subotici) film. glumica.

Nahičevan autonom. sov. drž., 5988 km², 111 600 st.; kam. sò; gl. gr. N. (11 050 st.). — Nahija u tur. carevini manje upravno područje. — Nahodista kuće, u kojima se na javni trošak othranjuju i odgajaju od roditelja napuštena djeca (nahodi). — Nahtigal Rajko (* 1877) sloven. lingvist, osim slaven. jezika proučava i albanski; „O Brižinskim spomenicima“, „Die Akzentbewegung in der russ. Formen- und Wortbildung“, „O postanku glagolice“. — Nahua jezična grupa nekih indijan. plemena (Azteki). — Nahuel Huapi 535 km² jezero u Argentini, 200 m duboko. Naidu Sarodžini (* 1879) ind. pjesnikinja i vođa ženskog pokreta. — Nairobi gr. u brit. ist. Afr., 51 599 st., radiostanica. — Naisus † Niš. — Naivan (po franc.) prostodušan, pri/glup; navinost: prostodušnost; navika: glumica, igra uloge mladih djevojaka. — Najade (po grč.) † Nimfe. Najam † Uporabna pogodba; najamni prizrez: opć. porez, koji se ubire u vezi s plaćanjem najamnine. — Nakić Petar (1694-o. 1770) svećenik i graditelj orgulja u Dalmaciji.

Naklada 1) † Nakladno pravo; 2) broj tiskanih primjeraka neke knjige ili drugih štamp. stvari (u jednom izdanju). — Nakladnik poduzetnik, koji stječe, umnožava i prodaje djela pisaca i umjetnika. N.-u je potrebno literarno znanje i tehnička sprema, a rad mu utječe na kulturni razvitak naroda. — Nakladno pravo p. umnožavanja i širenja nekog autorskim pravom zaštićenog djela; može ga vršiti sam autor (vlastita naklada) ili prenijeti (i za buduća djela) na drugoga (nakladnika) privremeno ili zauvijek. — Nakljunak zubasti nastavak u ptičje mladunčadi na kljunu, pomoću kojega probijaju jajnu ljusku, kad se legu. — Nalnada štete mora se dati, ako je šteta uzrokovana protupravnim činom, iznimno i bez krivnje. — Nalnadni krediti traže se od parlamenta za pokriće potreba, za koje nisu drž. proračunom osigurana dovoljna sredstva; vñvredni k.: traže se za pokriće potreba, koje nisu predviđene. N. udar muz. ukras, za razl. od predučara jedan ili dva kratka tona, koja se nadovezuju iza glavnog tona, obič. na svršetku trilja. — Nalnakvni kovačko oruđe, čelični panj s koničnim nastavcima. — Nalnokvić Miho (1840-1900) prosvjet. radnik i organizator ugar. Hrvata. Nalnretaj (marit.) nagib broda, kada je nejednako podijeljen teret u bokovima, ili jer prodire voda. — Nalnksos najveći grč. otok u Kikladima, 429 km², 17 000 st.

Nalnaz izgubljene stvari daje pravo na nagradu (10% vrijednosti); ako se ne nađe vlasnik, stječe vlasništvo nalaznik (nalaznik mora nad. stvar oglasiti odn. prijaviti). — Nalnabanta (tur.) potkivač. — Nalnlet mladik u šumi, koji se razvio od lakoga i krljatoga sjemena, što ga je raznio vjetar. — Naln i Damajanti glavna lica ljubavne priče u indijskom eposu Mahābhārata. — Nalnivero (stilo) šuplje držalo sa cjevčicom za ma-

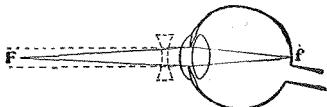
Nalivpero

stilo, iz kojega se za vr. pisanja pero snabdijeva tintom. Pero od zlata sa šiljkom od osmijsa-iridija, držalo od tvrde gume. — Nalnkovska Zofja (* 1886) polj. spisateljica; „Roman Tereze Henerit“; drame: „Kuća žena“, „Dan njegova povratka“. — Nalnog 1) (modus) dužnost, nametnuta kod besplatne imovinske namjene (darovanja, oporuke itd.); 2) (mandat) ugovor, po kojem je primalac naloga (mandatar) obavezan nenaplatno obaviti neki posao za davaoca naloga (mandant). Nalnolja (grč. analógion) u ist. pravosl. crkvi

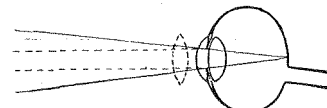
pokretan pult, s kojega se čita Sv. pismo. — Nalnješković (Nale) Nikola (o. 1510-87) dubrov. pučanin, trgovac, pjesnik; „Fjesni ljuvene“, „bo-goljubne“ i „od maskerate“, „Poslanica i nad-grobnice“, dramske ekloge i komedije pisane sti-hovima. Najvažnije komedije iznose na pozor-nicu realističke slike iz dubrov. građ. života. — Nama 1) jezik Hotentota i Dama; 2) plemo Ho-tentota. — Namangan gr. u ist. Uzbekistanu, 80 780 st.; nafta. — Namet † Općinski porezi. — Nametak Alija (* 1908) pripovjedač („Bajram žrtava“). — Nametljivi † Paraziti. — Namib obalna pustinja u Jugožap. Africi. — Namira potvrda primitka (novca). — Namjesnik 1) glava državne uprave u pokrajini ili koloniji; 2) † Re-gent. — Namjesništvo † Regent. — Namjestnik svako lice, koje za plaću stoji u službi drugoga (fizič. ili jurist.) lica.

Namur belg. gr. na Meusi, 31 611 st.; središte jakog rudarstva (ugljen, željezo, mramor), in-dustrija (strojevi, staklo, klaviri, šećer); tvrdava. Bitke u Svjet. ratu. — Nana Sahib (1825-57) vođa ind. ustanka protiv Engleza (1857). — Nancy gr. u ist. Franc., 120 578 st.; tekstil, stakl., že-ljezna industr.; univerzitet, tvrdava, radiostanica. Nan-čang gl. gr. kitajske provincije Kiangsi, 300 000 st. — Nančić Laza (1854-87) srp. novinar i književnik; pripovijetke, histor. i polit. ras-prave. — Nandu (Rhea americana) porod. no-jeva; duž. 1,5, šir. 2,5 m; step. zemlje Juž. Amerike. — Nanking 1) gl. gr. Kitaja (do 1279 i opet od 1928) na Jang-tse-kiangu, 400 000 st.; industr. (tekstil, svila, porculan); 2) univerzitet; 2) grubo sukno od kitajskog (žutog) pamuka. — Nansen 1) Fridtjof (1861-1930) norv. polarni is-traživač, oceanograf i politik; 1893 s brodom „Fram“ dopro do 86° 13' sjev. šir., istraživao Atlant. Ocean. („Na skijama kroz Grönland“, „Znanstveni rezultati ekspedicije u Gr.“, „Kroz noć i led“, „Sjeverne vode“, „Spitzbergi“ i dr.). Komesar Lige Naroda u Rus. i Armeniji; 1922 Nobel. nagrada za mir. 2) Peter (1862-1918) dan. književnik i novinar; romani, novele i drame; „Julijin dnevnik“, „Marija“, „Mladi ljudi“. — Nansenova putnica (franc. Certificat d'identité) isprava nazvana po Fridtjofu Nansenu, koju neke države izdaju ruskim emigrantima i ljudima bez državljanstva umjesto putnice. — Nan-šan gorje ist. Kvenlunva u sjev. ist. Tibetu (do 5540 m). — Nantes franc. gr. na ušću Loire, 137 543 st.; še-ćerna industr., sardine, likerij, ulje, cvijeće; trgov. i ratna luka; tehn. fakultet. — Nanteski edikt 1598 zamjedio protestantima vršenje službe božje po cijeloj Franc. osim u Parizu i na kralj. dvoru, i pravo na utičešte u pojed. tvrdavama. Ukinut 1635 (seoba protestanata iz Francuske). Nanule drv. otvorene papuče (naroč. ženske). † Cokule.

Nalnočari uokvirena stakla za zaštitu očiju ili za ispravljanje lošeg vida. Za zaštitu od jak. svijetla vel. stakla školjkasta oblika, sivkaste ili žute boje, naroč. protiv bliještanja snijega. Za za-štitu od ozljeda debela stakla, kojih se okvir nastavlja sa strane u žičnu mrežicu. Za ispravljanje vi-đa brušena stakla: protiv kratkovidnosti izdubene (kon-kavne), protiv dalekovidnosti izbočene (kon-veksne) leće. Ostale nepravilnosti ispravljuju se razno brušenim lećama. Oštrina stakla i vida mjeri se † dioptri-jama: kratkovidnost sa minus dioptri-jama, jer se paralel. zrake svijetla u kratkovidnom oku skupljaju is-pred mrežnice, dalekovidnost sa plus dioptri-jama, jer se paralelne zrake skupljaju iza mrežnice. — Nalnočarka † Smičaline. Naos (grč.) hram, crkvena lađa.

Nalnočari: Ispravljanje kratkovidnosti izdubenom lećom

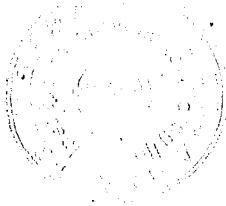
Nalnočari: Ispravljanje dalekovidnosti izbočenom lećom

Nalnočari: Ispravljanje dalekovidnosti izbočenom lećom

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

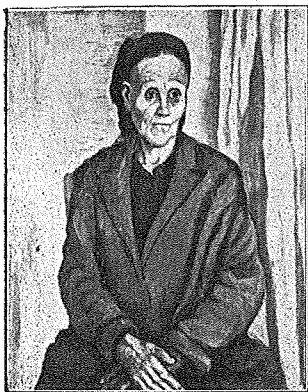
Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

Mustakov). Iza ostvarenja nove b. države nastaju u svim većim mjestima pjev. društva i crkv. horovi, dolaze Česi i Nijemci kao učitelji vojnih kapela. L. Kuba počeo sabirati narod. popijevke. U to doba (iza 1878) 1. generacija b. kompozitora, sa malim vokal. formama, horskom i solo popijevkom; glav. predstavnik Manojlo Manolov (1860-1902), najpopular. b. kompoz. Uz njega u umjetn. smislu značajniji Anđjel Bukurešćiljev (*1870) sa potpurijima nar. popj. U to doba i prvi koncerti stranih umjetnika (1894 „Bgd. pjev. društvo“ s Mokranjem). Po popularnosti uz Manolova na prvom mjestu Dobri Hristov (*1876), koji sa više artizma i neposrednosti obrađuje nar. popij., a ujedno ih naučno proučava („Ritmički osnovi b. nar. popj.“). Uz njega Dmitar Hadži Georgijev (1874-1932) s operama („Tahirbegovica“, „Zajira“, nedovršena „Ašik, bagdadski pjevač“), uvertirom „Liseć“ i vel. brojem manjih djela, suosnivač Nar. muz. škole; najznatnija ličnost u opernom stvaranju Georgi Atanasov-Maestro (*1882, „Cvijeta“, „Kosara“). Operni kompoz. i Dmitar Karadžov (1884-1924). Od novijih kompoz.: Petko Naumov (djela za orh., hor, violinu), Nikola Atanasov (2 simfonije), Panajot Pipkov, A. Kvestjev, P. Bojadžijev i dr. Rad ovih kompoz. pretežno lokalnog značenja. U novoj generaciji Petko Stajnov („Trakijski ple-sovi“, „Legenda“, za orh.), Asen Dimitrov (simf. pjesme „Hadži Dmitar“ i „Cigular Kašta ne hrani“), Heraklit Nestorov (simf. pjesma „Ljetni dan“ i dr.) povezuju folklorist. elemente sa tekovinama novije evr. muz. Najpoznatiji b. kompoz. danas Pančo † Vladigerov. 1904 osn. u Sofiji muz. škola, od 1917 državna, od 1921 Muz. akademija; 1908 prva operna predstava, od 1921 drž. operno kazalište. Razvoj b. muz. znat. obzirom na kratko vr. njena trajanja.

Bugarska umjetnost. Iz poganskih slav. vremena postoji još danas primitivna seljačka umjetnost, koja je sačuvala opće slav. obilježje kao i bogatstvo šarenila nar. ornamenta i odijela. Ušavši Bugari u sferu pravoslav. Istoka primaju svoju ponajjaču značajku, koja se ispoljuje u građevinama i ikonografiji do svog punog razvika za vr. careva Borisa i Simeona Vel., kao i za vladara dinastije Asenovce. Crkve i manastiri imaju iste ili slič. značajke kao i srp. sred. vjek. umjetnosti. Jedni i drugi su spomenici produženja kasnovizant. umjetnosti (Solun, Atos) uz lokal. osebnije varijante u arhitekturi i crkv. ikonografiji. Pravosl. crkva širi još više grč. utjecaj nakon propasti bug. carstva za tur. gospodovanja, tako da se i te osebnosti gube. Kako se Bugari oslobađaju (1878) najkasnije, tako su i počeci b. savremene umjet. među juž. Slavenima najkasniji. Istina, pojedinačno se javljaju prije oslobođenja poneki umjetnici, većinom petrograd. daci, jer je i onako utjecaj carske Rusije najjači u to vr. u Bugarskoj. Među tim pionirima značajan Dospjevski, portretist, i histor. slikar Pavlovič („Asparuhov prijelaz preko Dunava“, „Krumova pobjeda kod šumena“, „Pokrštenje Borisa u

Benčo Obreškov: Stara žena

Pre-slavi“ itd.). Sva ta nepovez. zana umjet. nastojanja dobivaju tek pravu pobudu osnutkom umjet. škole 1896, koju organizira i vodi Čeh Mrkvicka, oko kojeg se domalo kupi odličan broj domaćih umjetnika slikara i kipara. Čeh J. Vješin saraduje kod stvaranja umjet. žarišta u Sofiji. Promjena te prve škole 1909 u školu za umjetnost i umjetni obrt znači novi

uspon i novo širenje i populariziranje umjet. (lijepe knjiga, tekstil i stakleni umjet. obrtni predmeti na temelju folklor. elemenata). 1921 škola pretvorena u Akademiju lijepih umjetnosti. Ova od godine do godine stvara generacije bugarskih umjetnika i umjetnica, kojih će nastojanja podati narodno obilježje njihovim djelima, vezujući umjetnička strujanja zap. Evrope, pogotovo Francuske. U tome su ponajviše uspjeli pejzažisti (od impresionista do konstruktivista), dok su slabiji prikazivači nar. života (bug. selo). Snažna falanga vještih, duhovitih i predanih likovnih radnika od najstarijih kao Mihajlova, Kitova i Georgijeva, kipara Nikolova sve do najmlađih slikara i grafičara socij. tendence Žendova, Obreškova i drugova ili opet apstraktnih kao Papazova.

Bugarski Đorđe Mirosljub (1841-92) pjesnik, izdao zbirku pjes. „Stručak“ (1862), a u almanahu „Predočnica“ poveću pjesmu „Jerina“.

Bugarski jezik (ime od turko-tatar. stvaralaca bug.-slav. države u 7. vij.) obuhvata grupu južnoslav. narječja, koja nastavljaju, kako to slič. biva i u dr. grupama slav. jezika, srp.-hrv.-slovenska, tako da sva ta narj. od Koruške pa do Crnoga Mora i Soluna prelaze, unatoč docnijim promjenama, jedno u drugo. Prijelaz od srpskoga bug. jeziku tvori zap. bug. narj., zap. od linije Nikolopolje-Solun (ekavski izg. i dr.); ustalom ima i crta, koje potječaju na rus. jezik. Osim toga potpao je bug. jezik sa dr. balk. jezicima (dijelom i ist. i južnoist. sa srp.-hrv.) pod neki zajednički balk.-jezički utjecaj, koji je iskonsku morfol. strukturu toliko izmijenio, da bug. jez. prema dr. slav. jez. danas zauzime sasvim odvojeno stajalište (gubitak deklin., postpozitiv. član). Knjiž. jezik nastao uglavn. na osnovu ist. narj., premda je kult. centar Sofija u oblasti zap. narj. Novobug. knjiga počinje s Pajisijevom Istorijom slav.-bolg. (1762), a pisalo se novobug. od 16. vij. (zbornici „damaskini“). Osob. razvoj bug. jezika nagovještavaju već sred.-bug. spomenici 12.-15. vij. (isprave cara Ivana Asena II. 1218 i dr., trojanska priča iz 14. vij.). Nažalost nisu se očuvali originalni lit. radova iz doba cvjetanja starocrkv. sloven. knjiž. jezika u ist. Bug. za cara Simeuna (†927). Grafika bug. osniva se na etimol. principu i to nešto po tradiciji, nešto po rus. uzoru. Potreba pravopisne reforme izazvala u novije doba razl. borbe i nije još od kraja dovedena.

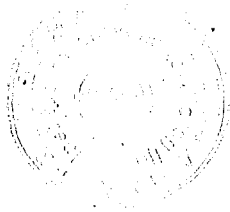
Bugarštica (bugarščica, bugarščina, bugarkinja) nar. naziv za junačke nar. pjesme dugih stihova, koje su se u 16. i 17. vij. pjevale (bugarile) u Dalm. i Hrv. o junač. događajima i junacima iz daleke prošlosti (ciklus Kosovski i Ugričića) kao i o događajima 16. i 17. vij. Od deseterač. junač. nar. pjesme b. se razlikuje stihom od 15-16 slogova i arhaištič. jezikom. Sve poznate bugaršćice skupljene u Dalmaciji i Hrvatskoj, a pribilježile ih P. Hektorović, J. Baraković, P. Zrinski, Jur. Križanić, Đuro Matijašević, Jos. Betondić itd. u vremenu između 16. i 18. vijeka.

Bugojno (Primor. k.) 1931 god. 1903 st., sresko mjesto na Vrbasu, na putu od Jajca do Mostara, građ. škola trgov. smjera nasred polja Skoplja; trgov. žitom i stokom. — **Buhač** (Chrysanthemum cinerariaefolium) mediteran. glavčička. Sadi se (Dalm.); daje prašak proti gamadi: b. — **Buhač** (Haltica) kukci iz porod. zlatica (Chrysomelidae); škode varivu i dr. bilju. — **Buhara** gov. u Uzbekistanu; 47 000 st.; znam. nošnje; vrlo produkt. kraj. — **Buharin** Nikola (*1888) sovj. ekonom. teoretik o klasnoj borbi i hist. materijalizmu. — **Buhe** (Aphanitera) kukci bez krila, sisalo bodljivo, stražnje noge za skakanje. Čovječja buha (Pulex irritans), pasja b. (Ctenocephalus canis), mačja b. (C. felidis). — **Buhek** Ivan (potkraj 15. vij.) slikar (Koruš.). Izradio 8 slika za bolničku crkvu u št. Vidu. — **Buhurt** sred. vjek. (isprva franc.) viteški turnir konjanika, na kojem nastupaju 2 protivničke momčadi. — **Buitenzorg** gr. na Javi, 65 431 st., rezidencija guvernera, najljepši botanički vrt na Zemlji. — **Bujad** (Pteridium aquilinum) velika gotovo kozmopolit. paprat; raste gdjegdje u vel. mnoštvu. — **Bujak** Franciszek (*1875) gospodarski i socijalni historik u Lavovu. — **Bujanovci** (Vard. k.) 1931 god. 2807 st., gradić na lijevoj obali Juž. Morave, na že-

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

(u okviru njem. muz.) G. Mahler, jedan od gl. reprezentanata evr. muz. oko 1900. Veliki broj mladih kompoz. i muzičara, koji danas djeluju u Njem. i Austr., spadaju ovamo: E. Křenek, F. Petyrek, E. W. Korngold, F. Schmidt, muzikolog G. Adler i dr. U ČSR: E. Schulhoff, F. F. Finke, K. Rathaus, H. Krása, B. Weigl i dr. Č. muz. nauka također vrlo razvita (Nejedlý, Helfert i dr.), praški konzervatorij jedan od najboljih u Evr., jednako kao što i č. muz. život izvanredno razvijen i značajan. 2) Slovačka. Do Svjet. rata zbog skućenih polit. prilika slabo razvita, uglav. diletantskog karaktera; pretežno obradbe prekrasnih nar. pobjevaka i male vokalne forme. U to vr. 4 jače ličnosti, koje su tek iza rata stvorile značajnija i umjetnički vrednija djela: Jan Levoslav Bella (*1843, vel. kantata „Janošikova svadba“), Milan Lihard (*1853), Viliam Figuš-Bistri (*1875, kantata „Slovačka pjesma“, opera „Detvan“) i N. Šnajder-Trnavski (*1881, znamen. obrade nar. popj., „Pottatranska suita“). U tuđini djeluju D. Lauko (*1872), M. Francis (*1853, opere, operete itd.). Pretežno hor. kompozitori: M. I. Lihovetský, N. Moyzes, F. Kafenda. Od mladih (J. Krasko-Zapotocki, V. Dolinski) najjači talent Vlado Meličko. Muzički život u Slovačkoj iza rata znatno oživio, naroč. u kulturnom središtu Bratislavi.

Češkoslovačka umjetnost. Na raskršnicu razl. civilizacija primila je i č. s. umjet. svoje značajke i svoju raznolikost. Spomenici stare češke arhitekture dokazuju, da su česi tokom vjekova bili povezani s vel. žarištima umjet. na Zapadu. Prošavši nakon krštenja kratak period vizant. utjecaja, prigrljuje romaniku Italije i Njemačke. Tragovi toga sežu u 10. vij.: malene kružne crkve s apsidom i ponekoja bazilika, kao Sv. Juraj u Pragu (današnji oblik iz 12. vij.). Istog stila i freske i statue i manuskripti tog perioda. U prvj pol. 13. vij. javlja se gotika istovremeno, kad se pojavljuju bogati industr. gradovi. Gotika ponajviše u 2. pol. 14. i poč. 15. vij. za Karla IV. i Večeslava IV. (grandiozne katedrale franc. tipa, vel. samostani, utvrđeni gradovi i dvorci pod utjecajem Ital. i Franc.). U arhitekturi kao i u slikarstvu stil monumentalan (zidne slikarije na Karloštvu i u jedinstvenoj skulpturi praške katedrale sv. Vite). Gotski spomenici vel. umjet. vrijednosti u Kutnoj Hori, Bratislavi i Košicima. Taj vel. cvat prekinuli Husitski ratovi. Na poč. 16. vij. javlja se tal. renesansa: Belvedere, Jindřichuv, Hradec, Krumlov, Prahatice, zgrade u Plznju, Pardubicama, u Olomucu, Teplu, Levoču i dr. Taj stil ne traje dulje od 100 god. Barok iz Ital. poč. 17. vij. zahvaća sve grane umjetnosti, tako da Češka postaje klasič. zemljom tog stila po umjet. djelima vis. razine: savršene freske Reineria, relig. slike Brandla i Kupeckoga kao i kipovi Matije Brauna i Brokoffa. Jalovi manirizam se prekida poč. 19. vij., kad se stvaranjem akademije 1800 uvodi u češkoj klasicizam. Nar. preporodom i romantikom (1848) javlja se novi duh, koji nastoji unijeti u umjetnosti nar. značajke. Pretstavnik toga htjenja genijalni Josip Manes, J. Navratil. Nastavljaju realisti blizi franc. školi, zatim dokumentarni historij. slikari kao J. Čermak, Václav Brožík i pejzažist A. Chitussi. Iste smjernice franc. realizma u osobnoj interpretaciji ostvaruje monument. kipovima J. V. Myslbek, utemeljitelj savrem. češkog kiparstva. Patriotska nota najjača u Nikoli Alešu. Kasnije generacije oslobađaju se te patriotske tendence kao pejzažisti impresion. smjernica A. Slavíček i portretist i grafik M. Švabinský, naprotiv J. Uprka ostaje vjeran tradiciji i dekorativno prikazuje češko selo. Slijede A. Mucha, J. Obrovský i dr. češ. umjetnici, koji evr. smjernicama podaju nar. značajke; tako u arhitekturi od Kotere preko Gočara, Janaka do najmladih purista i konstruktivista, u kiparstvu od snažnog kipara J. Šturze, preko Gutfreunda, Kafke, Horejca i dr. sve do apstraktnih, u slikarstvu od Nejedlýja i Nechlebe do Beneša i Zrzovog, od postimpresionizma do „novog realizma“. Najznatniji uspjeh postigla ČSR na polju umjet. obrta, gdje je ne samo ravna već i vodeća u centralnoj Evropi.

Češkoslovački jezik obuhvata grupu zap. slav. narječja (čeških, moravsko-šleskih i slovačkih), koja, sačuvali starije crte u smjeru k ist.,

prelaze jedno u dr. i prema dr. slav. jez. sačinjavaju cjelinu, premda su se stvorila dva knjiž. jezika: češki, na osnovu središnjega češ. dijala. oko Praga već u 13. vij., i slovački (sami ga zovu „slovenský“), poslije nekih dr. pokušaja, na osn. srednjega slovač. dijala, značajnog poradi nekih osobina, koje potječu na jsl. jezike u 40-tim god. prošlog vij. Najstariji spomenik toga dijala. potječe međutim još iz 15. vij. Bez sumnje je morav.-slovač. okolina utjecala i na staro-crkv. slov. jezik, koji je za svoje strane bio i u Češ. u 10.-i 11. vij. prvi knjiž. jez. (upor. legende sv. Václava, praške glagolj. fragmente i dr.). Za današnji slovač. knjiž. jez. stvorio normativnu gramatiku M. Hattala 1864-5. Češ. knjiž. jezik, koji je cvao već u 14. vij. (T. Štítný, †1401), ali je posl. bitke na Bijeloj Gori 1620 počeo silno opadati, preporodili stvaralac slav. filol. J. Dobrovský (†1829) i J. Jungmann (†1847), naslovnivši se na rad češ. braće, uzorni jezik Kralice biblie (1579-93). U grafič. pogledu bio glavni reformator J. Hus (†1415), koji je proveo t. zv. diakritički pravopis. Na njemu počiva i Gajeva reforma i savrem. naučna lingvist. transkripcija. Glavni dijalekt, ima u Češ., Mor. i Slovač. po tri. Češkoslovačka danas oko 11 mil.

Češljače (Pectinidae) školjke; okrajci plašta s mnog. pipcima (†Pipci). Kopitnjak (Spondylus gaederopus); kapica (Pecten) znak hodočasnika u Sred. vij.; ljušture većih vrsta upotrebljuju kao zdjelice za ragou, i slično. — **Češljuga** (Dipsacus) rod bilja nalik na glavčike s n. pravnim listov. i proslasim stajlikama. Usjevna č. služi u suknarstvu. — **Češljugar** (Carduelis carduelis) ptica pjevica. — **Češnjak** bijeli luk (Allium sativum) podrijetlom iz jugozap. Azije. Mnogo kultiv. začín. — **Četa** vojna osnovna jedinica u pješadiji i inžinjriji, 150-250 vojnika. Dijeli se na vodove. — **Četinjake** (Coniferae) drveće, golosjemenjače s ljuskavim ili četinjavim lišćem. †Traheide u drvu. — **Četirei** (Vard. b.) selo u žegligovskom srezu. Sukob prve srp. komitske čete s Turcima 1904. — **Četkovni otisak** u štamparstvu prvi otisak sloga, služi za ispravljanje pogrešaka.

Četnička akcija jedinstven pokret u nacional. borbi Srbije za oslobodenje svojih sunarodnika u St. Srbiji i Maked. Tvorac Milorad Godevac, koji je našao podršku u Luki Čeloviću, beograd. trgovcu. Č. a. naroč. upravljena protiv bugar. četa i imala silnog uspjeha kod tamošnjeg življa. Četnik član dobrovoljne vojne organizacije s naročitim nac. ciljem. Četovođa: vođa četnika.

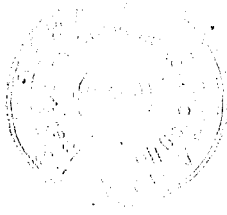
Četredesetnica † Časni post. — **Četredesetmaši** 1) učesnici revolucije 1848; 2) pristalice federacije podunav. nac. država po Kosuthovu programu. — **Četrnaest pomoćnika** (lat. auxiliatores) skupina 14 svetaca: Akacije, Egidije, Barbara, Blaž, Kristofor, Cirijak, Dionizije, Erazmo, Eustahije, Juraj, Katarina, Margareta, Pantaleon i Vid. — **Četrnaest tačaka** ograđenih 8 I 1918 porukom amer. pretsjednika Woodrow Wilsona i prihvaćenih 5 X 1918 od Njem. U njima se tražila sloboda mora, opće razoružanje, uređenje kolonijal. pitanja, naknada štete, što su je pretrpjeli Antanta i njeni saveznici, uspostava Belgije, povratak Elzasa i Lorene Francuskoj, nezavisnost narodnosti u Austro-Ug. i samoodređenje naroda, nezavisnost ujedinjene Poljske s pristupom na more, osnivanje Lige Naroda.

Četrunska kiselina organ. kis. u limunu, ogrozdu, ribizli itd.; kristali u obl. soli (citratu) upotrebl. se u ljekarstvu. — **Četverac** 1) (kriklaž, račvar, vilicar) srndač ili jelen s 2 parožka na svakom rogu. † Rogovi jelena. 2) † Čamac. — **Četverbojni tisk** 4 klišēja, svaki za drugu boju (u knjigotisku 3 temeljne boje: žuta, modra, crvena, četvrta crna). — **Četverokut** ravni lik omeđen s 4 dužine (stranice). — **Četvorni savez** Njemač., Austro-Ug., Tur. i Bug. 1915-18. Č. spoznam (Antanta) Engl., Franc., Rus. i Ital. za Svjet. rata. — **Četvrti stalež** radništvo. — **Četvrtina** (muz.) četvrti dio cijele note. — **Četvrti ton** polovica polustepenskog razmaka dijatonske skale, ne postoji na temperirano ugodnim instr. na tipke; može se izvesti na gudačilkama; kod starih Grka, a i danas kod nekih naroda (Arapi, u Ind.) postoji u prakt. muzici. — **Četvrttonska muzika** osniva se na raspolovljenju svakog od 12 hromatskih polustepena oktave u četvrtinu tona, t. j.

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

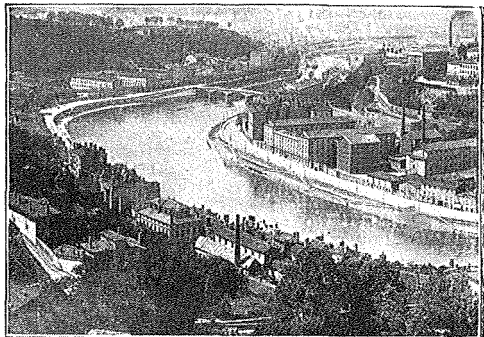
Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

gr. Manila. Zlato, željezo, sumpor, ugalj, nafta, šećer, duhan. — Lužani najstarije crnogorsko plemo, danas u opadanju i razrijeđeno u drugim plemenima. — Lužica (njem. Lausitz) kraj u Njem., prebivalište Lužičkih Srba; Gor. L. (brdovita, industr. platna), Donja L. (ravna, smeđi ugljen i industr. suknja); gl. gr. Budyšin (Bautzen); Napoleonova pobjeda 1813. — Lužička Gora g. na granici Njem. i CSR (Ješken 1011 m). — Lužički Srbi slav. narod (oko 70 000), jezikom srodan Česima i Poljacima, u Saskoj (katol.) i Pruskoj (evang.). † Lužičko-srpski jezik. — Lužičko-srp. književnost. Prva luž.-srp. djela prijevod Sv. pisma i katekizma (M. Jakubic preveo Novi zavjet 1548; ostao u rukopisu). Jakub Ticin napisao prvu gornjoluž. gramatiku 1679 u Pragu, Jan Hojnan donjoluž. gram. 1650 (u rukopisu). U borbi protiv germanizacije vrše važnu kultur. ulogu; lužički seminar u Pragu (za katolike osn. 1706) i „Srpsko propovjedničko društvo“ (Leipzig, 1716 za evangelike). Lužičani od 19. vij. izdaju zabavno-poučne časopise, gramatike, novine itd. Otac luž.-srp. poezije Handrij Zejler, autor himne „Hišce Serbsto njezhubjene“. Poslije njega najplodniji Jan Radvserb-Wjela (1822-1907). Prva pjesnikinja Herta Wićazec. Književni život organizirao prepoditelj Jan Ernst Smolef. God. 1847 osniva se u Budyšinu „Towarstwo Maćicy Serbskeje“ (izdaje „Časopis Tow. Mać. Serb.“). Znatan književ. radnik Michal Hornik u Budyšinu, prvi veći donjoluž. pjesnik Mato Kósyk (*1853), u novije doba pjesnik Jakub Bart-čišinski. Posl. Smolera i Hornika duševni voda Luž. Srba Arnošt Muka, autor luž.-srp. rječnik. Među savremen. pjesnicima Jozeph Nowak, Mina Witkoje, Jan Skala, Jurij Slodenk, Pawol Krječmař, Pawol Wićaz, Marja Kubašec i Marjana Domaškjo. Proza slabije razvijena; gl. predstavnici J. Lorenc-Zaleski, M. Urban i R. Domaška. U drami se ističu J. Nowak, M. Kubašec, M. Nawka, J. Bryl i J. Wjela. U Pragu na Karlovu univerz.) jedina katedra za luž.-srp. jezik i književnost. Društva prijatelja Luž. Srba postoje i u Jsl. — Lužičko-srpski jezik govori na gornjko Sprevi još mali ostatak (150 do 200 000) nekad vel. naroda među Salom i Odrom; tvori prijelaz od lehiške c češkoslovačkoj grupi zap. slav. narječja († Slav. jezici, † Poljski jezik, † češko-slov. j.). † Dijeli se na 2 knjiž. jezika, gornjo- i donjolužički, prvi na osnovu budišinskoga (Bautzen), drugi hotjebuskoga (Cottbus) narječja. Književnost počinje s reformacijom u 16. vij. Najstariji lit. spomenik: donjoluž. prijevod Novoga zavjeta N. Jakubica g. 1548 na već izumr-

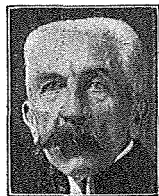
gornjoluž. među ostalim u tom, da se dijakrit. znakovi za palatane suglasnike donjoluž. dosljednije upotrebljavaju. — Lužine 1) (baze) hemijski spojevi, koji s kiselinama tvore soli; 2) (lug, ced) otopine naroč. kalij-, natrij- hidroksida i karbonata. Otpadne l.: tvornički otpaci u obliku otopina. — Lužiti pamuč. ili lan. tkaninu kuhati u natron. lužini (luženje); priprema za bijeljenje. — Lužnica 1) 38,5 km duga rijeka u Srbiji, desna pritoka Vlasine; 2) 25 km duga desna pritoka Skrapeža (Drin. b.) — Lužnica drv. sud, u kome se spravlja lug. — Lužnjak † Hrast. — Lwów (Lavov) 1) vojvodstvo, 2) gr. u ist. Galiciji, jedan od najljepših polj. gradova,

Lyon: Dio grada na Saoni sa velikim tvornicama svile

316 177 st.; znatna industr. (strojevi, nafta, keramika); univerz.; bitke u Svjet. ratu. — Lwow Aleksej (1799-1870) ruski kompozitor, violinist; promicao rus. crkv. muz. (uzorni crkv. horovi, obrade starih crkv. napjeva). Opere, violin. kompozicije; himna „Bože carja hrani“ na riječi Žukovskoga (1833).

Lyautey Louis (1854-1935) franc. vojskov. ugasio ustanak Abd-el-Krima u Maroku (1925-26). — Lychnidus grč.-rim. ime današ. Ohrida. — Lydia u Maloj Aziji izm. Misije, Frigije, Karije i Egejskog Mora. — Lyell Sir Charles (1797-1875) engl. geolog, uveo u razdiobi tercijera imena ocen. miocen, pliocen. — Lynceus u grč.-rim. doba ime oblasti oko današ. Bitolja. — Lyneh † Linčovanje. — Lynkeus oštrovitni grč. junak, argonaut. — Lyon gr. u ist. Franc. na sastavku Rhône i Saône, 579 763 st.; najveća industr. svile u Evropi; pamuk, vuna, automobili, strojevi; univerzitet. Znamen. sajmovi; radiostanica. — Lys 214 km, najvažnija rijeka u Flandriji, utječe u Scheldu. — Lysander spartanski vojskovođa, porazio 405 pr. Kr. Atenjane kod Egospotama. — Lyssa (grč.) † Bjesnoća.

Louis Lyautey

lom ist. žarovskom narječju, a najstariji jezični spomenik gornjoluž., prisejni obrazac iz 2. pol. 15. vij. U pismu razlikuje se donjolužički od

Lj

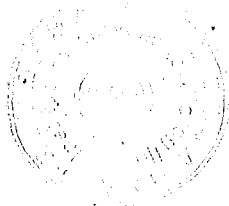
Ljadov Anatol Konstantinovič (1855-1914) ruski kompozitor nac. smjera; simf. pjesme („Baba Jaga“, „Kikimora“, „Začarano jezero“) i veće vokal. i klavir. kompozicije. — Ljanos † Llano. — Ljapčev Andrea (* 1866) bugar. državnik, demokrat, više puta ministar, 1926-31 min. pretsjednik. Ljapunov Sergej M. (1859-1924) rus. kompozitor nacional. smjera. Značajna klavirska („Étude“ op. 11), simfon. djela; zbirke i obradbe nar. pobjevka. — Ljekarska zoologija proučava životinjske parasite čovjeka i domaćih životinja i oficinalne životinje. — Ljekovita zemlja glinena z. za omotavanje i unutar. liječenje. Lj. vode vrela, topla ili hladna, sadrže veću ili manju količinu rastopina raz. minerala i kovina; služe liječenju, naroč. kron. bolesti. Ima indiferentnih ljekovitih voda i ljekovitih mineralnih voda. Tople indifereantne v. zovu se akrototerme (nemiješane toplice), hladne do 200 C akrotoperme (nemiješani izvori), vode sa toplinom od 200-300 C hipoterme (ispod temperature toplica), od 340-380 C homeo-

terme, preko 380 C hiperterme (iznad topline toplica). Mineralne v. dijele se na: ugljeno-kisele (karbonatne i alkalne v.), slane (murijatične) i sulfatne (gorke) v., na raznovrsne vode s kovinskim rastopinama (na pr. željezne itd.). U mn. terma i mineralnih vrela imade i radioaktivnih elemenata. Topla vrela ili terme dobivaju svoju toplinu većinom iz vel. dubina zemlje, gdje su djelovale ili još djeluju vulkanske snage. Takvih terena ima u Jsl. mnogo. Kompleks crte-lomnice juž. od Pohorja preko Celja od Zidanog Mosta sadrži toplice Dobrna, Laško i Rimske Toplice. U lomnici doline Krke nalaze se Dolenjske i Šmarješke toplice, nekoliko manjih vrela i Catež. U zagorski kompleks idu čuvene Varaždinske, Stubičke, Krapinske Toplice i Rogaska Slatina. Zatim linija Topusko-Lipik-Daruvr. U Bosni najvažniji kompleks oko Sarajeva (Iliđa, Kiseljak). Bogata na ljekovitim vrelima Srbija. U šumadiji niz kiseljaka, oko Niša, Kruševca i Kraljeva 8 poznatijih toplica i kiseljaka. Čuvena

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

Poljska književnost u 15. vij. ima značaj religiozni, u 16. vij. preživljuje preporod (Kochanowski), u 17. vij. nazaduje, u 18. vij. se oporavlja (pseudoklasicizam), a kad su Poljsku razdijelili u 3 dijela, književnost služi ideji oslobođenja u obl. romantike među emigrantima (Mickiewicz, Slowacki); iza neuspjelih ustanaka 1830 i 1863 obraća se najprije slavenstvu, a onda pozitivizmu (Świętochowski), a istodobno oživljavanju slavne tradicije (Sienkiewicz) i vizionarstvu (Wyspiański). Pred rat Mlada Poljska (Przybyszewski) skreće na polje čiste umjetnosti, no doskora prevladava opet patriot. smjer (Reymont, Żeromski). Iza rata, u slob. Poljskoj, osniva se (1933) Poljska akademija književnosti. Važnu ulogu ima žurnalistika; kulturni centri: Varšava, Krakov i Poznań.

Poljska muzika. Stara tradicija (prvi dokumentat iz 11. vij.), već od prvih početaka nacionalno obilježena. 3 majstora crkv. muz. iz 16. i 17. vij.; Nikola iz Krakova, Wacław iz Szamotula (†1572) i Nikola Gomółka (†1609, kompozitor polj. psaltira). Uz crkv. značajna i instrumental., naroč. pjesna muz. Na poč. 17. vij. Bartol Pekiel, Martin Mielczewski i jedan od najvećih polj. kompozitora, N. Zieleski. 1633 prva polj. opera P. Elerta (na tal. tekst). U 2. pol. 17. vij. St. S. Szarynski, kompoz. baroka Hiacint Rożycki, crkv. vokalna djela G. Gończyowski. A. Milwid istodobno s Haydnom piše prve simfonije. 1788 prva narod. (komična) opera M. Kamińskiego. Józef Elsner (1769-1854) tvorac historijske opere („Reszek Biały”). Tek s romantikom ostvaruju se specif. vrednote. Forme i stilске značajke utvrdio najveći polj. kompozitor F. Chopin. Sva polj. klavir. muz. pod njegovim utjecajem (J. Zarębski, I. Paderewski). St. Moniuszko utvrdio specifični tip nacional. opere i popijevke. Iza njega neoromantici W. Zieleski, R. Stankowski, F. Szopski, S. Noskowski i St. Niewiadomski. Moder. simfonijska muz. počinje s M. Karłowiczem; nastavljaju je A. Soltys, Melcer, Rogowski, Z. Stojowski. Uz Karłowicza okupili se u grupi „Młoda Poljska“ L. Rożycki, G. Fitelberg i K. Szymanowski (najreprezentativniji kompozitor poljske moder. muz.). Napredni kompozitori: Cz. Marek, J. Maliszewski, J. Fitelberg, A. Wieniawski, A. Maklakiewicz i dr., u inostranstvu A. Tansman.

Poljska policija osoblje (poljari, lugari), koje čuva poljske kulture od oštećivanja. Za vr. rata određi vojske, za polic. službu u zaledu boraca. **Poljska umjetnost.** Najstar. spomenici sežu u romaniku 11. vij. Do renesanse utjecaji sjever. umjetnosti, od 15. vij. tal. umjetnosti. U 16. vij. originalni gradev. spomenici (Sukiennice u Krakovu, kasnije Wawel, katedrala i Kraljev dvor u Krakovu). U 17. vij. živ. kontakt s holand., a za Stanisława Augusta (1764-95) s franc. umjetnošću. Naredno pokoljenje umjetnika iznosi domaće motive i poseb. temperament. Orłowski i P. Michalowski. Oko 1850 H. Rodakowski, portretist evr. glasa, preteča A. Grottgera (slik. polj. martirologije) i J. Matejka (hist. slikara polj. epopeje). Slijede Kossak, Brandt, Wierusz-Kowalski i najpoznatiji Siemiradzki („Neroneve baklje”). Realistički pravac (Gieryski, Chelmoński) pripremio original. varijantu impresionizma u Polj.; genijalni St. Wyspiański, vizionar, poet, dramatik i slikar. Malczewski (simbolist), Wyczolkowski, Mehoffer (vitraže), kolorist Fankiewicz i drugi stvaraju društvo „Sztuku”, koja do pred rat vodi čitavi poljski likovni razvitak. U poslijeratnoj republici vel. broj značajnih umjetnika; od starijih Siłchulski, Jarocki, Kanocki, od mlađih Borowski, Skoczylas, Kramstyk i Pruszkowski, zatim pariški krug: Kisling, Gottlieb, Zawadowski i dr. Drvorezbarstvo na vis. stupnju (Ostrowski, Szczepkowski, Wittig, Duniowski i Zamoyski). **Poljskava** (Drav. b.) 45,3 km., lijeva pritoka Dravinje.

Poljski jezik pripada zap. grani ↑ slav. jezika, u kojoj po svoj prilici tvori s ostacima nekad. pomoranskoga jezika, s kašupskim i slovinskim narječjem (zap. od Gdanskog u Primorju i na juž. brijegu Lebskoga i Gardenskoga jezera), pa izumrlim polap. jez. posebnu t. zv. leško-lehitsu grupu. Njena jez. zajednica potrajala do 12. vij. Hist. doba polj. jezika počinje s bulom pape Inocentija II. gnjeznenskome nadbiskupu 1136, a

najstar. prozni spomenik je Kazania świętokrzyskie iz sred. 14. vij. Glavna osobina polj. jezika nazalni vokali o i e. Polj. lit. jezik oblikovao se na kraljevskom dvoru, koji je bio isprva u Gnjeznu, a od 14. vij. u Krakovu (univerz. osn. 1364). U javnom životu vladao lat. jezik, ali se razvijala i domaća liter. U 14.-15. vij. osob. jak utjecaj češki. U 16. vij. „zlatni vijek“ polj. literature (Jan Kochanowski), na koji su se romant. preporoda jezički oslonili vel. pisci 19. vij. (Mickiewicz). Još nije riješen spor, da li je lit. jezik postao na osnovi velikopolj. (Poznań) ili malopolj. dijalekta (Krakov). Dijalekta bez kašupskoga ima osam, uporedo još mazurski (Varšava), centralni (Łódź), šleski itd. Od mazur. potječe termin mazuriranje za izgovaranje s - z - c m. j. š - ž - k. Poljaka ima oko 22 milijuna.

Poljski koridor najsjev. dio P., seže do Baltika (100 km na moru), dijeli zap. Prusku od slob. gr. Gdanskog (Danziga) i od ist. Pruske. Gl. luka Gdynia. — **Poljski magnet** elektromagnet na elektr. generatoru ili motoru. — **Poljud** (po lat. „Ad paludes“) utvrđeni franjevački samostan u Splitu s umjetninama i grobovima najodličnijih split. porodica. — **Pomaci** musliman. Bugari (o. 100 000) u Rodopskom Gorju. — **Pomad** (po franc.) životinjska mast, parfimirana eteričnim uljima; u kozmetici. — **Pomaganje** (jur.) namjerno podupiranje nekoga, da učini kažnjivo djelo. Pomagač kažnjava se blaže od neposrednog počinioca. — **Pombal** Sebastião José de Carvalho grof (1699-1782) portug. državnik, pristalica racionalizma 18. vij., protivnik plemstva i isusovaca, reformator školstva. — **Pomeni** (zadušnice) u ist. pravoslav. crkvi 3., 9., 40. dan i godina dana iza smrti. — **Pomilovanje** posvemašnji ili djelomični oprost pravomoćno dosudene kazne. Pravo p. pripada držav. poglavaru. ↑ Amnestija, ↑ Abolicija.

Pomlađivanje 1) vraćanje ostarjelog individuumu u raniji stadij razvoja; moguće samo kod nižih životinja. Kod viših životinja i čovjeka postizava se povišenje život. funkcija i produženje života oživljavanjem djelatnosti organa. (reaktivacija). Glav. metode: liječenje žlijezda s unutar. sekrecijom (naroč. spolnih), koje djeluju na izmjenu tvari i ostale važnije funkcije tijela, a sastoje se u transplantaciji mlađih žlijezda (muda) na stariji individuum (metoda Voronova), podvezivanju sjemenovoda (metoda Steinacha) i liječenju s ekstraktima tih žlijezda u obliku tableta ili injekcije (organoterapija); 2) u vodarstvu: prirezivanje starih grana. — **Pomme** (franc.) jabuka; p. de terre: krumpir. — **Pommern** (Pomorje) njem. provinc. s obje strane Odra, 30 269 km², 1 942 367 st.; gl. gr. Stettin. Agrar. zemlja s mnogo vel. posjeda. Nekada slav. živalj, od poč. 12. vij. germaniziran i kristijaniziran.

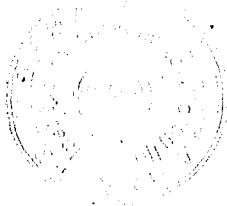
Pommes frites (franc.) tanko isječeni komadići krumpira, pečeni u vreloj masti. — **Pomoćna** krstarica trgov. brod naoružan u rat. svrhe. — **Pomoćnik ministra** najviši činov. ministarstva; uz polit. ličnost ministra, koji je prolazan, osigurava stručnost i stalnost u radu ministarstva. — **Pomolog** poznavalac voća. — **Pomona**, božica voća u Rimljana. — **Pomorački** (maritimni) odnoseći se na more ili plovidbu u vezi s pomorcem. — **Pomorandža** (po tal.) ↑ Naranča. — **Pomorani** 1) stari slav. element u Pomorju (Pommern), germaniziran; 2) zap. slav. grupa, ostaci u Pomorju i Poljskoj. ↑ Slovinci.

Pomoranjia. Prastanovnici Rugiji i Turcilingi, ist. germ. plemena. Oko 500 prodriješe u P. Slaveni, zap. od Odra Vilići, kasnije Ljutici, a ist. Pomorani. Protiv njih vojevahu Karlo Vel., saski kraljevi, Boleslav Hrabri. Oko 1100 dijeli se P. u vojvodinu Slavoniju izm. rijeka Peene i Perzante (Brze) s gl. gradom Stettinom (Vratislav I.) i vojvodinu P. izm. Perzante i Visle s gl. gradom Gdanskim (Danzig). Pokrštenje 1124-1200. Vratislavovi sinovi Bogislav I. i Kažimir I. njem. vazali. Najduže se održala dom. dinastija u Stettinu. Mlada loza domaće dinastije (Vogast) vladała P. do dolaska švedana u Njem. Posljednji vladar Bogislav XIV. umro 1637. švedani vladađi P. do 1814, zatim Brandenburg-Pruska. — **Pomorčica** ↑ Smitčaline. — **Pomoršac** Vladimir, srp. slikar dekorativnih smjernica (Triptih). — **Pomorska akademija** vis. škola za izobrazbu oficirskog podmlatka ratne mornarice

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

ževnih talenata: L. Andrejev, daroviti pisac romana i dramatik, J. Čirikov, Vikentij Veresajev i dr. U 20. se vijeku ljevičarsko-socijalno-politički pokreti formiraju do ofenzivnosti: u književnosti vodi i dalje već slavni Gorki. Protivnici svake tendencije u književnosti okupljaju se oko skupine dekadencata-simbolista, također djeteta rus. „bezzremena“; glav. predstavnici: K. D. Balmont, V. Brjusov, M. Kuzmin, Z. Hippius, a donekle i Vj. Ivanov, posl. A. Bjeli i A. Blok. U prvim decenijama 20. vij., pod utjecajem futurističkog pokreta u Ital., rađa se i u r. k. futurizam; vođa lirski pjesnik I. Sjevjerianin i lirik i dramatik V. Majakovski, koji nakon Oktobarske revolucije postaje jednim od pjesničkih Tirteza Revolucije. Pored ovih lir. pjesnika čitav niz darovitih pjesnika i pripovjedača: lirici N. Gumiljev, S. Gorodecki, novelist A. Remizov, neorealist B. Zajcev, A. N. Tolstoj. Posebna vrsta literature: borbeni revolucionarni roman. U duhu ovoga radi i niz savremenih humorista: O. Dimov, A. Averčenko i dr. — Oktobarska revolucija stubokom izmijenila uvjete lit. stvaranja: pojednička revolucija nameće r. k.-i svoju doktrinu kao socijalno-polit. i svjetovno naziranje, pridavajući naroč. književnosti zadatak moćnog instrumenta u svjetsnoj borbi za dalju izgradnju tekovina Revolucije. Na ovoj je liniji, uglavnom, izgrađena savrem. sovjets. književnost, manifestirajući se međutim u razl. prelivima, od ortodoksnih doktrinarnosti do humorističkog i satirič. šibanja Revolucije („susputnici“). Glav. predstavnici: F. Gladkov, L. Leonov, B. Pilnjak, I. Babelj, I. Erenburg, P. Romanov, V. Solohov, Lidin, B. Pasternak, S. Tretjakov, vsevol. Ivanov, Taroš-Rodionov, V. Inber, humoristi Iljif i Petrov, Zoščenko; od pjesnika: S. Jesenjin, D. Bjednii i dr. U sklopu savrem. r. k. valja spomenuti knjiž. rad emigranata, među kojima ima imena, poznatih još iz dorevolucione književnosti (Merežkovski, Bunjin, Kuprin, Šmeljev itd.).

Ruska muzika počinje pokrštenjem Rusa u 9. vij. Preuzeti pjev vizant. crkve doskora pod utjecajem osebujne i bogate nar. muz. preobražen u specifičnu rus. tvorevinu. Svjetovna muz. dugo žestoko proganjana, prokleta od crkve kao „davoľje djelo“. Samo u nekim velikaškim dvorovima kapele, dok je još 1636 moskovski patrijarh naložio da se spalj 60 kola muzičkih instrumenata. S Petrom Vel. počinje stoljetna vlast tal. muz. Tal. kompozitori (Paeiselli, Cimarosa, Sarti i dr.), pjevači i dirigenti određuju do potkraj 19. vij. ukus u svjetov. i crkv. muz. Petrogradski muz. diktator kroz četvrt vijeka C. Cavoš (1776-1840) prvi primjenjuje narod. napjeve i nar. sujet u operi „Ivan Suzanin“. Oko 1800 prvi pokušaji domaćih snaga; u Moskvi Fomin s igrokazima uz muz. („Anjuta“, „Mlinar“), u Petrogradu aristokratski amateri s romancama: Ala-bjev („Solovjji“), Varlamov („Crveni sarafan“), Bortnjanski (crkv. djela). Jedini značajni kompozitor prije Glinke A. Verstovski. S Glinkom počinje borba izm. pristaša tal. i rus. opere; on je usprkos tal. utjecaja zahvatio rus. stvarnost i rus.-orijentalnu fantastiku i stvorio osnove rus. nacional. muz. A. Dargomižski fiksirao nove putove (realizam) i specif. tekovine, vodi neposredno do †Petrice. S njima počinje oštro lučenje nacional. i internacional. (zapadnjačkog) smjera (Rubinstein, Sjerv, Čajkovski) s centrima u Moskvi (zapadnjaci) i Petrogradu (nacional.). Revolucionarne struje i pobuna protiv starog poretka odrazuju se i u muz. (2. pol. 19. vij.); postavlja se seljačko pitanje, u stvaranje ulazi psihologija, socijalna nota. S jedne strane stav prema aktualnim problemima (Musorgski), s druge bijeg u artizam i romantiku (Rimski-Korsakov, Borodin, Čajkovski, Tanjejev, Glazunov), a posl. neuspjele revolucije 1905 u simbolizam i metafiziku (Skrjabin). Nacional. smjer nastavljaju uz Glazunova manji majstori (Ljadov, Arenski, Grečanjov i dr.); zap. smjer Rahmanjinov, Medtner, Ljapunov, Glijer i dr. Na poč. 20. vij. odvajaju se Stravinski i Prokofjev s posebnim naturalizmom, prelazeći u sve radikalniji stil. Iza Revolucije prelazu (uz Čerepnjina star. i ml. i dr.) djelovanje u zap. Evr., gdje vrše jak utjecaj (započet još s Musorgskim). U SSSR isprva oštro lučenje; jedni nastavljaju tradicije ili se ograničuju na čisti artizam umje-

renijeg ili radikalnog smjera (Mjaskovski, Feinberg, Aleksandrov, Krjukov, Roslavck), uz njih jevrej. kompozitori (†Jevrejska muz. 2); drugi (grupa revolucionar. kompozitora) se ograničuju na proletersku propagandističku masovnu i horsku popijevku: Bjeli („26“), Koval („1905“), Davidenko, ili eksperimentiraju na polju scenske muz. Novi uvjeti i ideologija usmjeriše i sabrše postepeno sva raznolična htijenja. Uz mn. mlade talente i stariji ulaze u oblikovanje aktualnih problema, novog života i revolucije, naroč. u operi i baletu, koje vrste saradnjom vel. režisera poprimiše posve nove oblike visokih artističkih kvaliteta. L. Knipper („Sjeverni vjetar“, balet „Candide“), Dješevov („Led i čelik“), Tridion („Stenjka Razin“), Davidenko („Pod otkos“, 1919“), Korčmarjev („Ivan soldat“), šoštakovič, šišov, Gnjezin, Paščenko i dr. Simfoničari: Burjanin, Mosolov, Litvinjski, širinjanski, L. A. Polovinjanin, šebalin, Veprič i dr. Uz njih nacional. kompozitori brojnih naroda SSSR, čitav muz. život jedinstveno organiziran pod drž. upravom. Golemi procvat reproduktiv. muz. (novi oblici priredbi) i muz. nauke (Glijebov, A. N. Rimski-Korsakov, P. Lamm i dr.). Od emigranata N. Lopatnikov (simf. i dr.) i I. Markevič. † Ukrajinska muzika.

Ruska umjetnost 1) starorus. prije Petra Vel. do 17. vij. i 2) umjetnost zapad. smjernica od Petra Vel. do danas. 1) Starorus. u (crkv. arhitektura i slikarstvo) nastavak vizant. u., kombinirane istočnjačkim elementima. Već u 12. vij. original. značajke; razvija se najjače u Novgorodu i Pskovu, posl. u Vladimiru (Pokrov. crkva na Nerlji 1105), pa u Moskvi (Voznesenski sabor 1475). Namjesto okruglih kupola šatorske kupole (Ostrovska crkva 1532). Pod Ivanom Groznim građe Barma i Posnik 1560 crkva Vasilija Blaženog u Moskvi sa šarenim kupolama u obliku lukovica; raskoš i istočnjač. bujnost boja i oblika. Početkom 17. vij. već se zapažaju utjecaji zapadnjački: miješanje s elementima baroka (Sv. Nikolaj u Hamovniku i dr.), dok drv. crkve zadržavaju svu originalnost i fantastiku do 19. vij. Starorus. slikarstvo dalji razvikač vizant.-pravoslav. tradicija. Ikone bez perspektive, anti-naturalistične, savršeno izvedene većinom na zlatnoj pozadini u bujnu šarenulu (freske, prve u Novgorodu kao škola 14. vij.). U 16. vij. moskovska škola; sve se više osloboda crkv. dogmatičnosti. Odvaja se Stroganovska škola: najjači slikar Nikifor Savin. Kao kod arhitekture zapaža se i kod ikona zapad. utjecaj. Ta se starorus. tradicija lomi za Petra Vel. u 17. vij.; predstavnici Simon Ušakov. Ovim „rus. Rafaelom“ prestaje starorus. slikarstvo. 2) Rus. arhitektura 18. i 19. vij.: sva u zapadnjačkim smjernicama. Isprva građe stranci: Rastrelli, Trezzini; Francuz de la Motha i Bašenov znače početak rus. klasicizma, sloga carske Rusije. Nastavlja kao prvak Starov (Taurijska palača), Kazakov; kasniji su graditelji Voronjihin i Zaharov, koji gradi najljepši primjer toga smjera (admiralitet). U slikarstvu zapadnjaštvo kod portretista Antropova i Levickoga (rus. oznake uz stilske značajke rokokoja). Klasicizam pretstavlja Tolstoj, osnivač rus. žanra. Venecijanov prikazuje rus. selo i život na plemićkim posjedima (dače). Evrop. glas stekao Brilov („Posljednji dani Pompeja“), akademik; suprotan mu je genijalni Ivanov (biblijske scene). Realisti Fedotov i Perov unose utilitarno shvaćanje. „Peredvižnjiki“ smatraju umjetnost sredstvom propagande; ideolog Kramskoj. Najjači talent iz tog kruga Rjepin. Popularniji: Vereščagin s ratnim ciklusima i istočnjačkim prikazima. Naroč. prikazivači rus. hist. i života: Surikov i Vaznjecov. Impresionizam pretstavljaju Sjervov, Levitan, Korovin i kipar Trubeckoj. Izdvaja se izm. svih tih novotara oko „Mira iskustva“ Vrubeľ, genijalni slikar demonskih prikaza. Vračaju se starim slogovima zbog dekorativnosti Somov i Benois, a još više A. Bakst s raskošnim inscenacijama rus. baleta i opere. Ilustratori kao Bilibin, Lanceray, Oštromova i Dobužinski i dr. digli rus. primijenjenu umjetnost na vis. razinu, koju su Revolucija i poslijerevolucionar. razdoblje iskoristili i učinili prvom u Evr. i to u plakatu, drvorezu, kazališ. umjetnosti, a pogotovo u novoj umjet. filmu. R. balet † Balet. **Ruski jezik** u širem smislu jezik ist. grane praslaven. jezika († Slaven. jezici), u užemu jez. (osob.

književni) Velikorusa (Rusa) za razl. od jezika Malorusa (Ukrajnaca) i Bjelorusa. Njihova jezična zajednica trajala do sred. 12. vij. U prvj pol. 13. vij. uništili Tatari Kijevsku vel. kneževinu, a od 14. vij. dalje Moskva polit. i kult. centar Velikorusa. Tu se razvio i rus. saobraćajni i lit. jezik. S kršćanstvom primili Rusi od juž. Slavena pored knjiga i lit. jezik († Staro crkv. slaven. jezik), koji su sve više prijublivali svome jeziku. Najstariji očuvani datirani spomenik: Ostromirov evangelistar iz 1056-57. Posl. reformama Petra Vel. (preobraženje ćiril. pisma pod zap. utjecajem u t. zv. „građansko“, „graždanku“), jezičnih reformama M. Lomonosova, demokratizacije lit. jezika u 18. vij. i rada vel. pisaca poč. 19. vij. (Puškina, Gogolja i dr.) zadobio rus. lit. jezik svoj današnji oblik s moskovskim izgovorom i nekim iz staroga lit. jezika preostalim crkv. slaven. elementima. U fonetskom pogledu valja istaknuti u mnogome arhajski slobodni akcentat, nalik na čakavski, i dvojni tvrdoga i palataliziranoga izgovora suglasnika. U vezi s akcentom kvantitativne i kvalitativne promjene vokala, i t. zv. „akanje“, izgovor a mjesto od prije akcenta (na pr. Moskvá, izg. Maskvá itd.). Crkv. slaven. elementi osjećaju se u svim područjima lit. jezika, u fonetici, morfologiji, tvorbi riječi, a osob. u leksici, pa čak i u grafici (naroč. prije Revol.; u novoj su izbačeni znakovi za jat, tvrdki poluglas, fitu i slovo i; znakove za tvrdi i meki poluglas rus. je grafika zadržala za izraz tvrdoga i mekoga izgovora suglasnika unutar riječi). Rus. se lit. jezik od dijalekata bitno razlikuje. Velikorus. dijalekti dijele se na tri glav. grane: sjev., srednju i južnu. Po broju ima Velikorusa oko 80 mil.

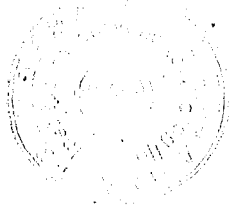
Ruskin John (1819-1900) engl. kritik umjetnosti i sociolog; o arhitekturi i slikarstvu: „Modern Painters“, „Stones of Venice“ i dr. Zagovara socijalne reforme: opću radnu dužnost, osiguranje rada, za svakoga, borbu protiv mamonizma i dr. **Rusko carstvo** obuhvatalo 1914 preko 22 000 000 km²; i oko 170 mil. st. Od 1917 najveći dio u današnjoj Sovjetskoj Rusiji. — **R.-japanski rat** buknuo zbog ruskog imperijalističkog prodiranja u Mandžuriju i Koreju. Japan reagirao napadom na rus. flotu kod Port Artura i Čemulpa 9 II 1904 (admiral Togo). Port Artur i Mukden pali 1905, rus. flota pod admiralom Roždestvenskim uništena kod Tsušime 27 V 1905. Na kopnu 3 neodlučne bitke pod generalom Kuropatkinom (Ljao-jang, Šaho, Mukden). U Rus. revolucionarni nemiri. Posredovanjem USA mir u Portsmouth 5 IX 1905. Rus. se odrekla Koreje, pola Sahalina i juž. Mandžurije. — **R.-turski rat 1877-78**, poveo ga car Aleksandar II., da zaštiti balkanske Slavene, zapravo da osvoji Carigrad. Povod srpsko i bugar. ratovanje protiv Turaka. Priključila mu se Crna Gora, Rumun., posl. i Srbija. Bitka na šipka-Prevali i na Kavkazu (juriš na Kars). Mir u San Stefanu 3 III 1878; Crna gora, Srb. i Rumun. nezavisne, autonomne kneževine, Bugari do Solunskog Zaliva. Na engl. protest † Berlinski kongres korigirao ovaj mir. — **Rusomaca** (Cappella) jednoljetna krstašica sa sitnim cvjetovima. Korov. † Ubikvist. — **Russel** Bertrand Arthur William (*1872) engl. filozof, matematik i društveni kritik (pacifist). — **Rustika** (po lat.) kameni zid, građen od većinom netesanih izbočenih kvadera. — **Rustikalani** seljački, seoski. — **Rusulija** (Zet. b.) planina sjev. zap. od Peći, 2200 m. — **Rusvaj** (tur.) čudo; nered. — **Ruščuk** gr. u sjev. Bugar., najvažnija bugar. luka na Dunavu, 48 000 st.; izvoz žita. — **Ruše** (Drav. b.) 270 m, ljetovalište nedaleko Maribora, na sjev. podnožju Pohorja, 1788 st. (1931 g.); industr. dušika, karbida, kisika i žigica; rim. iskopine. **Rušnov** Adolf (1847-1914) hrv. pravni pisac. — **Rušpa** (rušpija, tur.) u Srbiji narod. izraz za mlet. dukat. — **Rut/a/** prema bibl. Moabitkinja, pramajka Davidova. — **Ruta** † Route. — **Rutar** Simon (1851-1903) sloven. historik; pisao i o arheologiji, geografiji i folkloru.

Rutavac (Anisoplia segetum) kukac štetnik, nagriza klasove raži. — **Rutenij** znak Ru, ocačno siv platinski metal, spec. tež. 12,26, tali se oko 1900°. — **Rutherford** Sir Ernest (*1871) engl. fizik; teorija raspadanja radioaktivnih elemenata, osnovi moderne atomske fiz. (model atoma), umjetno pretvaranje elemenata. Nobel. nagr. 1908. **Rutil** mineral, titanov dioksid; za titanove preparate. — **Rutina** † Routine. — **Rutka** (vapnena) smjesa hematita i gline; za crv. pisaljke, crv. kredu i vodene boje. — **Rüti** gorski pašnjak na Vierwaldstättskom jezeru (Švajc.). Po priči urota Švajcaraca (1807) protiv habsburških namjesnika. † Gessler. — **Rutte** Miroslav (*1889) češ. novinar, književnik, kritik; „Pjesme“, „Proljeće generacija“, „Vatreni val“; pripovijetke („Zatočenik“), eseji. — **Rutvica** ljekovita biljka, neugodna mirisa. Često se gaji. — **Ruvarac** 1) Dimitrije (1842-1932) historik; polit., naroč. crkv. polit. članci, hist. studije. Izdao mn. hist. izvora („Postanak i razvitak crkv.-nar. avtonomije“, „Srp. Mitropolija Karlovačka oko pol. 18. vij.“). 2) Ilarion (Jovan, 1832-1905) osnivač kritičke škole u srp. historiografiji i jedan od najboljih i najzaslužnijih srp. historika, oštrouman ispitivač histor. izvora (o lažnom grofu Đorđu Brankoviću) i seobi Srba 1690. „Montenegrina“. 3) Kosta (1837-64) srp. pripovjedač i kritik; romantik. — **Ruvenzori** gorski masiv na granici Belg. Konga i Brit. ist. Afr., 5119 m; mn. ledenjaci. — **Ruysbroeck** Jan van, bl. (1293-1381) augustinac, nizoz. mistik (doctor extaticus); „Knjiga o 12 begina“. **Ruysdael** † Ruysdael. — **Ruyter** Michiel de (1607-76) znamen. holand. admiral i pomorski junak. — **Ruž** † Rouge. — **Ruža** (Rosa) grm iz porod. ruža, plod: šipak Mn. divljih vrsta. **Krasnice**. **Ruže** porod., koja obuhvata biljke vrlo razl. izgleda. Cvijet obič. s 5 lapa i 5 latica. Ovamo: jabuka, sljiva, kupina i dr. — **Ružica**-crkva prastar ist. pravosl. hram na bgd. Kalemegdanu. Spominje se u narod. pjesmi. — **Ružičalo** (družičalo) kod ist. pravosl. zadušnice za mrtve u po-nedjeljak izva Tomine nedjelje. † Srijemu se izva liturgije za mrtve u crkvi grobovi okade i preliju vinom. — **Ružička** 1) Kamilo (*1901) slikar i grafik; socijalni sujeti i marine; 2) Lavoslav (*1837) jsl. hemik; u suradnji sa Staudingerom otkrio djelujuće spojeve u dalmat. buhaču; radovi o terpenima, smolama, eteričnim uljima i kininu. — **Ružić** 1) Dobroslav (1849-1918) srp. književnik i politik; 2) Ivan (1849-1915) hrv. politik i publicist. — **Ružino drvo** 1) od korijena grmolikih povijaša s Kanarskih otoka, miriše po ružama; čisto ulje r. d. u parfimeriji; 2) mirisna ili razl. druga crv. drva. **R. ulje** eterično ulje od latica nekih vrsta ruža, zelenkasto-žuto, za parfeme i likere; od 3000 kg. latica svega 1 kg ulja (Bugarska, Persija). — **Ružmarin** (Rosmarinus officinalis) usnača, grm s prugastim zimzel. listovima. Mediteran. — **Rvanje** borba bez oružja, hvatovima; cilj: položiti protivnika na leđa. **Borilište**: strunjača 5×5 do 8×8 m. Grč.-rim., slobodno r., Catch as catch can, International Amateur Wrestling Federation (I. A. W. F.), osn. 1921, ucl. 27 nacija (i Jsl.). Jsl. teškoatlet. savez († Tab.: Sport II). — **Rybař** Otokar (1865-1927) sloven. politik, 1907-18 nar. zastupnik u bečkom parlamentu i jedan od polit. vođa tršč. Slovenaca. 1918-20 član jsl. delegacije na konferenciji mira u Parizu. — **Rydberg** 1) Johannes Rob. (1854-1919) šved. fizik; zakoni serija linijskog spektra; 2) Viktor (1828-95) šved. književnik i naučenjak; romani iz vel. epoha svjet. povijesti, dotjerana misaona lirika, mn. kulturnohist. spisi. — **Rydel** Lucjan (1870-1918) polj. pjesnik; „Zaćarano kolo“. **Rytel** Piotr (*1884) polj. kompozitor i muz. kritik; opera „Ijola“, simfonije, simfon. pjesme. — **Rz** (tur.) obraz, poštenje. — **Rzav** 1) (Drin. b.) desna pritoka Drine, 62 km; 2) lijeva pritoka Morave, 53 km. — **Rzewuski** Henryk grof (1791-1866) poljski pripovjedač; „Uspomene gospod. Severina Soplice“. — **Rzymowski** Wincenty (*1888) polj. publicist.

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

Skrutinij (po lat.) utvrđivanje rezultata izbora; u Jsl. ga vrše birajući odbori na pojed. glasačkim mjestima, a glav. birački odbor za cijelu zemlju; skrutor: utvrđivač rezultata izbora, brojilac glasova. — **Skuller** (engl.) veslač s 2 vesla, skullčamac s parovima vesala. † **Veslanje**. — **Skulptura** (po lat.) kiparstvo, kip; u už. smislu: rezanje i cijepanje tvrda materijala. † **Plastika**.

Skunk/s † Smrdljivac. — **Skup** grupa, (mat.) mnoštvo (konačno ili beskonačno) posve određenih objekata. Teorija skupova istražuje zakonitosti s. **Skupljati** električni uređaj za skupljanje električne energije, akumulator. — **Skupspravljanje** † **Pisanice**.

Skupština sastanak, zbor; † **Narodno** predstavništvo. — **Skurilan** (po lat.) smiješan, iscreten, čudan. — **Skuše** (Scombridae) porod. morskih riba, stražnji dio 2. ledne peraje i analne p. rastavljen na više malih perajica. U Jadranu: skuša (lokarda, vrnut, Scomber scomber), mlada: golac (golčić); ljulja (plavica, lokarda, S. colias); tunj (Thynnus thynnus), 2-4 m, 150-600 kg; palamida (T. pelamys), 80 cm; voj (T. thunnina), 1 m, 50 kg. Ukusno meso; hvataju se u vel. množinama za vr. seljenja. — **Skutari** 1) Skadar; 2) (Iskudar) dio Carigrada na azijskoj obali Bospora. — **Skvadrovie** (Skvadri) Vlaho (1643-91) dubrov. svećenik; pjesnička legenda „Mačus i Čavalića“. — **Skye** najveći otok u unutrašnjim Hebridima (Škotska), 1533 km², 12 000 st.; ovčarstvo. — **Skylex** † Skilak iz Karijande.

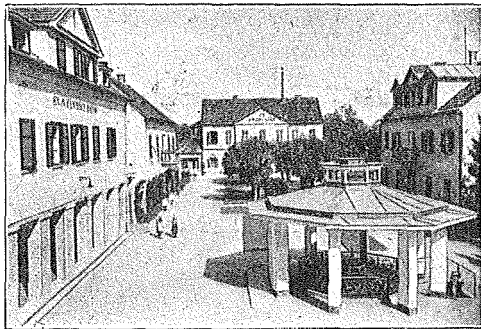
Slaba struja elektr. s male jakosti, upotr. se kod telefona, telegrafa, signalnih uređaja itd. — **Slabine** meki dijelovi oko sredine tijela izm. rebara i kosti zdjelice. — **Slabokrvnost** † **Anemija**. **Slaboumnost** prirodna († **idiotija**, † **imbecilnost**): zbog razl. povreda mozga za vr. razvitka ploda; stečena (demencija): oštećenjem mozga u toku života (sifilis, alkohol, arterioskleroza, staračka degeneriranost mozga itd.). — **Slad** (maltoza) proklijao ječam; za pivo, žestu itd. — **Sládek** Josef Václav (1845-1912) češ. publicist, pjesnik, prevodilac šekspira; „Svijetlim tragom“, „Seoske pjesme i češki soneti“, „U zimskom suncu“. — **Sladković** Ondrej (zapr. Braxatoris, 1820-72) slovački pjesnik, autor eposa o Nikoli Šubiću Zrinskom. — **Sladna** kava pržen ječmeni slad. — **Sladni** ekstrakt ukuhan izvadak slada, sredstvo za jačanje. — **Slador** † šećer. — **Sladović** Eugen (* 1882) pravnik; djela iz oblasti upravnog, obrtnog, ženidbenog i šerijskog prava („Ženidbeno pravo u Jugoslaviji“).

Slagači stroj uređaj za mehaničko dobivanje slovanog sloga (razl. tipovi: monotipe, linotype, tipograf itd.). Kod monotypa lijevaju se pojedina slova, kod linotypa čitavi reci. — **Slagaljka** oruđe slagara, u koje se pri slaganju ređaju slova. — **Slak** penjačice, uspravne zeljane biljke ili grmovi s vel. ljevkastim cvjetovima bij. ili crv. boje. Trobojni s. (sa Mediterana) gaji se kao krasnica. S. vrtni (Pharbitis purpurea) jednoljetna povijaša iz trop. Amer., gaji se radi vel. crv. cvjetova.

Slalom utakmica u skijanju u zavojima na stromoj padini po određenoj pruzi označenoj zastavicama („vrata“). Duž. pruge oko 500 m, visinska razlika oko 100 m, 2 vožnje. Ocjenjuje se vrijeme i točnost vožnje. — **Slana** jezera jez. bez odviraka, u kojima se gomila s^o pritjecanjem tekuće vode. S. vrela sadrže mn. kuhinjske soli, često nešto joda i broma. S. **kupke** naravna vrela s vel. sadržajem soli; protiv bolesti kože, katara disala, uloga, smetnji u izmjeni tvari. — **Slang** (engl.) šatrovački jezik. † **Tajni** jezici. — **Slaninar** (Dermestes lardarius) kukac iz porod. Dermestida; larva u slanini, suhom mesu, siru, krznu, strvini itd.; vrlo škodljiv u smočnicama, zbirnkama prirodnina, krznarijama.

Slankamenac Prvoš (* 1892) pedagog; „O savremenom vaspitanju“, „O seljačkom obrazovanju“ itd. — **Slano** (Zet. b.) mjesto na Jadranskom Moru, 479 st.; luka zaštićena od bure leži na parobrodarskoj liniji Split-Metković-Gruž. — **Slano Jezero**, Veliko (Great Salt Lake) u Utahu (USA), veličina nestalna (4000-6100 km²); najgušća jezerska voda zbog vrlo vel. sadržine soli.

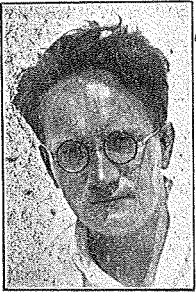
Slatin (Slatin-paša) Rudolf v. (1857-1923) austrijski istraživač Sudana, egipatski guverner Darfura, 1900-1914 generalni inspektor Sudana. — **Slatina** (Sav. b.) 1931 god. 4842 st., sresko mjesto u Podravini; drv. industrija. — **S. Radenci** 208 m, lječilište kod Radgone. Alkalična vrela s natrijevim i litijevim bikarbonatom; liječi bolesti srca, bubrega, želuca, crijeva, arteriosklerozu i dr. Godišnje izvozi 2 mil. boca kiseline. **Slatka** silaža konzerva za ishranu stoke, dobivena od svježeg zel. krme mliječno-kiselim vrenjem. — **S. tvari** umjet. (sintetska) sredstva za oslađivanje, naroč. saharin. — **Slatko** u šećer gusto ukuhano voće. S. drvo mahunarka, do 2 m, u područ. Sredozemnog Mora i Pred. Azije; korijen slatka okusa, daje crni šećer (lijek). — **Slatkonja** Jurij (1456-1523) biskup, sloven. kompozitor, vel. majstor † **Nizozemske** škole; organizirao dvorsku pjevačku kapelu u Beču. **Slavac** hrv. kralj u 11. vij., nasljednik P. Krešimira IV., valjda iz plemena Kačića; podlegao u borbi s papom Grgurom VII. — **Slavajkov** 1) Penčo Petko (1866-1912) jedan od najvećih modernih bugar. pjesni-

Slatina Radenci

ka; klasični epos „Krvava pjesma“. Zbirke: „Djevojačke suze“, „Epske pjesme“. Na otoku blaženih itd. 2) Petko Račev (1827-95) bugar. preporoditelj, otac bug. poezije, folklorist, geograf, publicist, javni, polit. radnik. — **Slave Lake**, Gre t jezero u sjev. zap. teritorijama Kanade, 28 930 km²; iz njega teče rijeka Mackenzie. **Slaveni** skup evr. naroda; po jeziku grana indoevrop. jezične porodice; rasno razl. komponente: ist. S. (Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi), baltske (ist. evr.) podrase s nešto nordijskih i mongol. crta; zap. S. (Česi, Poljaci, Slovaci, Lužički Srbi itd.), baltske podrase s alpskim i dinarskim crtama; juž. S. (Bugari, Hrvati, Slovenci, Srbi) dinarske s baltskim i alp. komponentama (i s malo mongolidnih). Sve tri grane tvorile davno praslavensku zajednicu u današ. Poljskoj i jugozap. Rus. † **Praslaveni**. Juž. S. bliži ist. nego Zap., lagano se pomicali na jugozapad u 5. vij. posl. Kr., a već na poč. 6. vij. organizirani u plemena, javljaju se na desnoj obali donjega Dunava. Odavle pljačkali vizant. carstvo, ali od druge pol. 6. vij. traže da se stalno nasele na Balk. poluostrvu. Pretkraj 6. vij. jedan dio Juž. S. pao pod avarski jaram, dok je drugi oko Dunav. ušća ostao slobodan. S. Avarima, kao njihovi vojnici pješaci i poljodjelci hranitelji, Južni S. pomicali se dalje na Zap. i jugozap. do izvora Drave i Save i do obala Jadrana i Egejskog Mora. Oko 614 zauzeli Avari i S. vizant. gradove Salonu, Naronu, Epidaur, Dokleju i dr. Kad su 626 Avari i S. ameto potučeni pod Carigradom, ograničila se avar. država na ravnici oko sred. Dunava, Tise, Drave i Save. Konačno Avari uništili na poč. 9. vij. Karlo Vel. Otda počinje zasebna historija pojed. južnoslav. naroda. — **Slavenofili** † **Slavjanofili**. **Slavenski jezici** grupa indoevrop. jezika, od kojih su danas književni: 1) južni: bugar., hrv. srp., sloven, 2) ist.: rus., ukrajn. (malorus.), bjeloruski i 3) zap.: češ., slovački, polj., kašupski, gornjoluzički, donjoluz. Od ostalih izumro polapski (poč. 18. vij.), a osob. mjesto zauzima kao jedini hist. predstavnik praslaven. jezika t. zv. staroecrkvenoslav. jezik (9.-11. vij.), kojega je produženje u izmijenjenu obliku pod utjecajem dr. s. j. današnji crkvenoslav. jezik razl. jezicnih

redakcija. Prije dolaska Slavena u sadašnje postojbine (5.-6. vij.) govorili se precij ovih jezika s malo dialektičkih razlika u pradomovini. U dodiru s Gotima (2.-4. vij.) preuzeli od njih neke riječi. Kao osob. jezični tip razvio se praslav. jezik možda već prije prve tisuće godina pr. Kr.; prije toga živio neko vr. u neke vrste jezičnoj zajednici s baltičkim jezicima, precima današnjega litavskoga, letskog i starog pruskog, s kojima ima najviše srodnih crta. S njima i s iranskim, indijskim, jermenskim, albanskim i starim tračkim pripada praslaven. jezik ist., t. zv. † sa-temskoj grupi indoevr. jezika. U 10.-11. vij. stupaju s. j. u svoje hist. doba. U to doba došli i razl. tuda kultur. utjecaji s potrebom novih riječi. Ipak pored svega toga s. j. su još danas među sobom veoma srodni. Prvu naučnu klasifikaciju s. j. na dvije grupe, zap. i jugoist., dao osnivač slav. filologije, Čeh Jos. Dobrovský, za kojom mn. druge; danas se s. j. obič. dijele na tri (na početku) spomenute grupe, samo u zap. grupi zovu se polj. jezik s kašupskim i susjednim slovinskim narječjem, nekadašnji polapski i pomoranski jezik, još napose i lehitska grupa. U grafičkom pogledu služe se Rusi, Srbi i Bugari † ćirilicom; zap. Slavenci, Hrv. i Slov. pišu lat. slovima. Slavenski-Štolcer Josip (* 1896) jedan od najznatnijih jsl. kompozitora, pedagog; nastoji

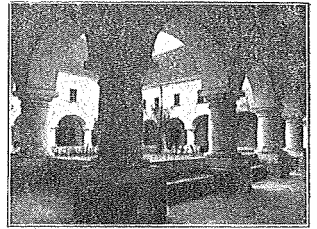
Josip Štolcer-Slavenski

ostvariti dinamični i primitivistički balkanski stil, primjenjujući balkanski, naroč. jsl. folklor. Značajna djela: orhestralna (Notturmo, „Balkanophonija“), komorni ansambl (kvintet „Sa sela“, lirski kvartet, sonate za viol.), klavir (sonata, „Jugoslav. suita“, „Sa Balkana“, „Iz Jugoslavije“), hor. („Voda zviru“); veliko horsko djelo „Religiophonia“, popjevke. — Slavie Matija (* 1877) sloven. teol. pisac, na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920 ekspert za Prekomurje; „Prekomurje“.

Slaviček Antonín (1870-1910) češ. slikar; impresionistički pejzaži (slike pune svjetla i sunca). Slavik Jan (* 1885) Čeh, šef rus. inozemnog historičkog arhiva, poznavalac Rusije; knjiga o Lenjinu. — Slavistika izučavanje slav. starina, literaturu i jezika. Nastala kao i romanistika, germanistika i poredbeno jezikoslovlje za romantike (poč. 19. vij.). Osnivač: Dobrovský. Drugi pretstavnici: safarik, Kopitar, Miklošič, Jagić, Šahmatov, Leskien, Baudouin de Courtenay, Meillet, Vondrák, Mikkola, Berneker itd. — Slaviste (Vardar. banov.) oblast u izvorištu Krive Reke. — Slavizirati poslativiti. — Slavjanofili pretstavnici rus. nacionalističkog pokreta 30-tih god/ 19. vij. Posebnu hist. zadaću Slavena nalaze u očuvanju pravog kršćanstva (ist. pravosl. crkve) u autokratskoj formi vladavine i uređaju seljačkog „mira“. Vođe: braća Kirijejevski i Aksakov, Homjakov, posl. Katkov, Leontjev, djelomično Dostojevski, Solovjev. Osnovno djelo s.: „Rusija i Evropo“ Danilevskoga. Pokret vršio jak utjecaj na rus. književnost; potkraj 19. vij. reakcionaran, protiv svakog zap. utjecaja († Zapadnjaci). Za razl. od panslavizma oštro otklanja katolicizam i ističe Rus. kao jedinog čuvara slavstva i kršćanstva.

Slavoluk građevina u obliku luka; u rim. doba u čast carevina pobjednicima; u crkvama luk izm. svetišta i lađe. († Tab.: Rimsko umjetnost). „Slavonac“ književni list, Požega 1863-1865; izdavač i ur. M. Kraljević. — Slavonija u Sred. vij. zemlja izm. Drave i Grmeč-Planine. Gornja S.: županija zgb., zagorska, varaždina, križevačka i virovitička; donja S.: županije dubička, sanska i vrbska. Ban od 13.-15. vij. s titulom „ban cijele S.“ (banus totius Slav.). U sred. vjek. S. nisu se računale županije požeška, vukovska i srijemska, koje su od 13. vij. dalje u tješnjoj vezi s mačvanskom banovinom ili s užom Ugarskom. Od 1745 računala se u S. županija virovitič., požeška i srijemska sa zap. granicom na rijeci Ilovi, dok se na županije zgb., križev. i varaždina. pro-

širilo ime Hrvatska. — Slavonska hrastovina: drvo hrasta lužnjaka pravilnih uzanih godova, lako, meko, malena utezanja, lake obradljivosti, lijepe teksture i vel. teh. i trgov. vrijednosti. Slavonki Brod (Sav. b.) gr. na Savi, 1931 god. 13 776 st., juž. od Dilj-Gore, vezan mostom s Bos. Brodom; sresko načel., gimn.; vinogradi, mlinar. industr., industr. vagona, živa trgovina; rodno mjesto Branka Radičevića i Matije Mesića; nekad rim. grad Marsonia.

Slavonki Brod: Franjevački samostan

Slavuži (Luscina) rod ptica iz porodice Muscipidae. U oblasti jsl. faune: mali slavuž (L. megarrhyncha), selica, prezimljuje u unutrašnjosti Afr.; veliki s. (L. luscina) selica, rijedak; modrovoljka (L. svevica), vrlo rijetka, samo s proljeća na prolazu. Domovina: sjev. Starog svijeta, zimi polazi u juž. Aziju i sjev. Afriku. — Slavlujka (Hippolampus icterina) jedna od najodličnijih ptica pjeвица; nazvana s.-om, što najzanim. pjev u mnogom nalichi na bigljanje slavuža; sred. Evr.; u Jsl. od maja do septembra. — Slaz strmina na brdu i na rijeci; jačina erozije ovisi o sl., koji se označuje s 0/00 (1 m slaza na 1000 m duljine).

Sledevi (haringe, Clupeidae) porod. riba košljivica sjaj. ljusaka, koje lako otpadaju. Haringa (Clupea harengus), nordijska mora; rus. srdela (C. sprattus), Sjev. i Ist. More; u Jadranu 4 vrste, od njih najvaž. srdela (C. sardina). — Sleeping car (engl.) željeznička kola za spavanje. — Sleidanus Johannes (1506-56) poslanik njem. protestant. knezova na Tridentinskom crkv. saboru 1545; „De statu religionis et reipublicae“. — Slepče (Vard. b.) manastir kod Bitolja, crkva sv. Jovana Preteče.

Slet sokolski sastanak, zbor. Svesokolski, sve-slavenski, savezni, pokrajinski, župski, okružni slet. — Slevogt Max (1863-1932) njem. slikar i grafičar, pokretač secesije, posl. jedan od glav. njem. impresionista; portreti, histor. i mitol. prizori, pejzaži, ilustracije, mn. litografije. — Slezak Leo (* 1873) austr. herojski tenor (na bečkoj drž. operi), češ. podrijetla. U posl. vr. i u tonfilmu. — Slezana organ u trbuš. šupljini na lijevoj strani ispod ošita i rebranog luka, od limfnih čelija i krv. žila; za stvaranje i čišćenje krvi. — Slezhenica (Asplenium) rod iz grupe paprati. — Sličenost jednakost oblika (geom. karakterizirana jednakostu korespondentnih kutova). Sliding (engl.) pokretno sjedalo u takmičarskom čamcu. — Slijep † Sijepoća. — Slijepa pjega mjesto u oku, gdje nema za svjetlo osjetljivih elemenata, pa zato ni osjeta za svjetlo. — Slijepčević Pero (* 1888) lit. historik i esejist. Knjižepa kritič. eseja: „Ogledi“. — Slijepi pod dasčana podloga; na koju se polažu parketi. S. prozor (vrata) građevni dijelovi, kojih stvarno nema, već su naslikani ili plastično imitirani. S. tisak udubljen ili izbočen tisak bez boje. — Slijepo crjevo vječasta izbočina početka debelog crjeva, iz koje se odvaja crvuljak; često se mjesto upala crvuljka kaže upala s. c.

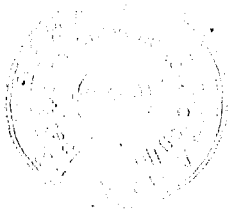
Slikanje na staklu prozirnim bojama na stakl. ploči. S. tonovima (Tonmalerei) stilizirana imitacija zvučnih ili optičkih pojava, duševnih ugođaja adekvatnim melodijskim pokretom, ritmom, instrumentacijom (ratničke trube, pastoralna oboa itd.). Naroč. u operi. † Programna muzika. Slikarski nož za skidanje uljenih boja s platna i za miješanje boja na † paleti.

Slike (opt.) likovi, koji se dobiju, kad se zrake svjetlosti odbijanjem od zrcala ili lomom u lećama sijeku. Ako se odbijene ili slomljene zrake zaista (fizički) sijeku, slika je realna (zbljiska, fizička); ako se sijeku samo produženja tih odbitih ili slomljenih zraka, slika je virtuelna (imaginarna, geometrijska). Kod real. slike je pramen (snop) odb. ili slom. zraka konvergentan, kod virtuel. divergentan. — Slikovno pismo primitivno pisanje prikazivanjem predmeta i ži-

LEKSIKON MINERVA

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA MODERNOG ČOVJEKA

54 000 PROTUMAČENIH POJMOVA
8 GEOGRAFSKIH KARATA 2 297
SLIKA U TEKSTU I NA 38 TABE-
LA, DJELOMIČNO U VIŠE BOJA

Lex. II 172

1 9 3 6

MINERVA NAKLADNA KNJIŽARA / ZAGREB

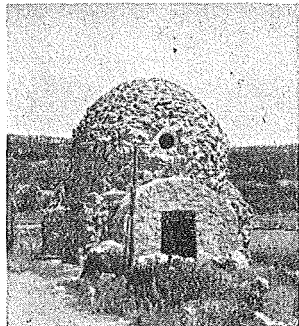
otoku Hvaru; rodno mj. Petra Hektorovića; 2) mj. pod Velebitom, sagrađ. na rim. temeljima (Argyruntum); polazna tačka za uspon na Velebit; nedaleko spilja Manita Peč. — **Stari Kolašin** (Zet. b.) oblast u dolini Ibra, od Kos. Mitrovice do izvora.

Stari Majdan (Vrbaska ban.) mjesto i rudnik željeza sjev. zap. od Sanskog Mosta. **St. Slankamen** (Dunav. b.) 1931 god. 744 st., selo na Dunavu sa ist. pravosl. crkvom iz 1468. i ostacima grada Vuka Brankovića. Nedaleko kupalište „Slanača“. U rimsko doba Acumincum. 1691 pobjeda Ludwiga Badenskog nad Mustafom Čuprilićem. — **Stari svijet** Azija, Afrika i Evropa prema Novom svijetu: Americi i Australiji. **St. vijek** najranije kulturno doba Pred. Azije, Grčke i Rima do Seobe naroda (375), odn. do propasti Zap. rim. carstva (476). — **Stari Vlah** oblast izm. Višegrada i Nove Varoš. — **Stari zavjet** † Biblija. — **Stark** Johannes (* 1874) njem. fizik, radovi iz atomske fizike; Starkov efekt; 1919 Nobelova nagrada. — **Starmali** dijete, koje se vlada kao odrastao čovjek. — „**Starmali**“ satirički list u Novom Sadu (1878-90), uređivali Zmaj Jovan Jovanović i I. Ognjanović-Abukazem. — **Starnberg** uzdužno lječilište u gor. Bavarskoj na S.-škom Jezeru (57 km²), 4900 st.

Starokrštenoslavenski jezik zove se poradi upotrebe u njegovim novim fazama u pravosl., unijskoj i hrv. glagoljaskoj crkvi. To je najstariji slav. knjiž. jezik iz sred. 9. vij.; po svojoj prilici jezik makedonskih Slavena oko Soluna. Budući da su još ondak bili na snazi praslav. fonetički zakoni, te se uopće i u glasovima i u oblicima jezik još nije mnogo udaljio od praslav. stanja, služi starocrkv. slav. jezik kao hist. reprezentant praslav. jezika i zauzimaje centralno mjesto u slav. filologiji. Zato se može zvati i staroslavenski. Početak starocrkv. slav. književnosti čine prijevodi crkv. knjiga slav. apostola † Ćirila i Metodija, koje su bile određene za moravske Slavenne. Njihov učenik Kliment proizvedu u Makedoniji rad svojih učitelja. Pored toga razvio se i u ist. Bugarskoj za cara Simeuna († 927) intenzivan knjiž. rad s nekim promjenama u jeziku, a i u grafici s uvođenjem t. zv. ćirilskoga pisma. Iz Maked. i Bugar. (Carigrada) raširila se starocrkv. slav. književnost među Srbima i Rusima, a Hrv. i Česima došla valjda još prije. U novim zemljama priljubio se preuzeti jezik okolini, te su tako postale razl. recenzije starocrkv. slav. jezika (od 11. i 12. vij. dalje). Najznačaj. crta jezika starocrkv. slav. spomenika prema recenzijama upotreba nosnoga o i e, i njihova zamjena, u drugom redu tvrdi i meki poluglas itd. Starocrkv. slav. jezik kao i liturgički i knjiž. jezik primili su i drugi narodi, na pr. Rumuni. Tako je taj jezik na evr. istoku i jugoist. igrao ulogu lat. na zapadu. Najznatniji spomenici glagoljicom: Assemanovo evanđelje (Rački 1865, Ćrnić 1878, faksimile Vajs 1929), Zografsko i Marijino „četeroevanđelje“ (Jagić 1879, 1883), sinajski psaltir (Geitler 1883, Sjeverjanov 1922), Sinaj. euhologij s fragm. službenika (Geitler 1882, Nahtigal 1925), Kločev fragm. homilija (Kopitar 1836, Vondrák 1893), Kijevski fragm. misala (Jagić 1890 s faksimilom i dr.) i 2 omanja fragm.; ćirilicom: evangelistar Savina knjiga (šćepkin 1903), Suprasalski zbornik žitija i homilija (Miklošič 1851, Sjeverjanov 1904, rječnik K. Meyer 1935), 4-5 omanjih fragmenata i natpis iz 993.

Starohrvatska umjetnost razvijala se za hrvatskih narodnih vladara (oko 800-1102) u prvom redu u dalmatinskoj Hrvatskoj. U starohrvatskom graditeljstvu isprva prevladavaju male tene presvodene crkve raznovrsnih i osebnijih tlorisnih oblika i tek od sredine 11. vij. javljaju se, pored njih, veće crkve bazilikalnog tipa na 3 broda, običajnog na zapadu Evr. i u Italiji. Crkvice osebnijih oblika djela domaće majstora, koji, daleko od jačih vanjskih utjecaja, grade slobodno, kako znaju i umiju. Ovakve crkvice sačuvane do danas: Sv. Križ i Sv. Nikola u Ninu, Sv. Donat i Sv. Krševan na Krku; Sv. Petar i Sv. Lovre u Zadru, Sv. Barbara u Trogiru, Sv. Nikola i Sv. Trojica u Splitu, Sv. Petar u Prikui, Sv. Mihajlo u Stonu itd. Do 11. vij. crkve većih dimenzija u Dalm. izuzetak (na pr. Sv. Donat u Zadru, podignut o. 805, prema uzoru karolinjskih dvor. okruglih crkvi). Iza sred. 11. vij.

monasi brojnih novoosnovanih benediktin. samostana donose u Dalm. graditeljstvo dotjeranije tehnike i trobrodno bazilikalnog tipa s drv. stropom (Sv. Petar u rapskoj Drazu, katedrala u Rabu). Međutim na hrv. teritoriju ove ranoroman. bazilike pokazuju osebnije crte, kao vis. nerasčla-njene zvonike poput kula ispred pročelja, lezene uzduž zidova crkvi, zidane stupce mjesto kolona (ruševine kralj. samostana i katedrala u Biogradu, Biskupiji, Solinu itd.). Sve ove crkve

Starohrv. umjetnost: Sv. Donat na Krku

predodžbu starohrv. umjet. upotpunjuje oružje i nakit, naden u starohrv. grobovima u dalmat. i posav. Hrvatskoj. († Tab.: Jsl. umjetnost I).

Starokatolici vjer. zajednica, posl. Vatikan. koncila 1870 odijelila se od katol. crkve, ne priznaje papinu nezabudivost; u bogoslužju nar. jezik, pričest pod objema prilikama; zabacuje papino poglavarstvo, obvezat. tajnu ispovijed i sveć. celibat. Svećenike i biskupe bira narod. S. crkva u Jsl. osnovana 1922, priznata 1923.

Starokršćanska umjetnost prvih 7 vijekova kršćanstva pod utjecajem antike, na području grč.-rim. kulture, naroč. u Ital. i sjev. Afr. Simboličke slike na zidu, reljefima ukrašeni sarkofazi (u rim. katakombama). Počeci crkv. graditeljstva. Bazilike i palače s kupolama i lijepim mozaicima na svodovima i stijenama. Slikanje minijatura i rezbarije od slon. kosti. — **Staroluterovci** sljedbenici prvotne Lutherove nauke, po kojoj samo vjera spasava (solafidne nauka); odijelili se od reformiranih, kojima je biblija temelj vjere. — **Staro Nagorično** manastir sv. Đorđa ist. od Kumanova, 1313-18 kralj Milutin obnovio stariji hram iz sred. 11. vij. Donji dio crkve od kamena, gornji dio, s 5 kubeta, od opeke i kamena. Izvanredno lijep živopis iz 14. vij., rad zografa Mihaila i Eutihija. — **Starov** Jegor J. (1743-1808) graditelj taurijske palače i dvoraca rus. boljara u slogu rus. klasicizma. — **Stars and stripes** (engl.) „zvijezde i pruge“, držav. zastava USA. **Star-spangled banner** „zvijezdama posuta zastava“, himna USA. — **Start** † Polazište. — **Stassfurt** grad u Saskoj (Njemačka), 16 144 st.; znamenite solane (kalijaska i kamena sô), hemijska industrija.

Staszje Stanislav (1755-1826) polj. polit. pisac; prijevod „Ilijade“. — **Štašek** Antal (Antonin Zeman, 1843-1932) češ. pisac; „Lutaoci naših gora“, „U tamnim virovima“. — **Štatan** (po lat.) postajkućui, na pr. s. čitanje stranog autora, kada se pojedina mjesta svestranu tumače. — **Štaten** General parlament u Nizozemskoj. **S.** Island otok u Newyorškom Zatonu. 181 km². — **Štatičan** mirujuć, odnoseći se na statiku. — **Štatička** nauka o ravnoteži tijela. † Mehanika. — **Štatičie** (Štatio) Jakob Trogirjanin (nazvan Schiavone, 15. vij.) graditelj i kipar; radio na dvoru kralja Matije Korvina i u Firenci. — **Statist** † Figurant. **Statistika** 1) brojačni podaci o nekoj pojavi, dobiveni sistem. ispitivanjem množine slučajeva; 2) djelatnost, koja ima za cilj dobivanje tih podataka (naroč. popis pučanstva). Razine grane s. († Gospodarska s. itd.) obrađuju razne grane društvenoga života. S. daje apsolutne brojeve neke pojave te pronalazi njihov odnos prema